

DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR SOCIO-EMOȚIONALE LA ELEVII PROVENIȚI DIN MEDII DEFAVORIZATE

Consilier școlar Popa Diana-Cristina, CJRAE/ Șc. Gimn. „T. Dârjan” Cluj-
Napoca

Statutul socio-economic (SSE) al unei familii are la bază venitul familiei și nivelul de educație și ocupațional al adulților, fiind, altfel spus, **o combinație de factori economici și sociali ce descriu un individ, incluzând venitul, nivelul de educație și ocupația**. Există numeroase studii care raportează SSE la procesele de dezvoltare (cum ar fi interacțiunile verbale ale mamei cu copiii) și la rezultatele dezvoltării (cum ar fi sănătatea și performanțele cognitive). SSE influențează procesele și rezultatele în mod indirect, prin intermediul unor factori corelați, cum ar fi tipul de cămin și de cartier în care trăiesc oamenii și calitatea alimentației, a îngrijirii medicale și a școlarizării care le stă la dispoziție.

În 2005, 18% din copiii din SUA cu vârsta până la 17 ani – între care 35% din copiii de culoare și 28% din cei hispanici – trăiau în sărăcie. Copiii proveniți din medii defavorizate și săraci au un risc mai mare decât ceilalți de a avea probleme emoționale sau de comportament, iar potențialul lor cognitiv și rezultatele școlare au și mai mult de suferit. Sărăcia poate influența negativ dezvoltarea copiilor prin impactul asupra stării emoționale a părinților și asupra practicilor parentale, precum și asupra mediului familial creat de aceștia. (Evans, 2004).

O analiză efectuată de McLoyd (1998) asupra efectelor sărăciei descrie un traseu care duce la distresul adulților, la efecte asupra creșterii copiilor și, în fine, la probleme emoționale, de comportament și școlare la copii. Părinții care trăiesc în sărăcie este probabil să devină anxioși, deprimați și iritabili și, ca urmare, pot deveni mai puțini afectuoși și reactivi față de copiii lor. Pot să aplice disciplina în mod inconsecvent, cu asprime și arbitrar. Copiii tind să fie și ei deprimați, să se înțeleagă greu cu cei de aceeași vârstă, să le lipsească încrederea în ei înșiși, să aibă probleme de comportament și școlare și să se implice în acțiuni antisociale (Evans, 2004).

Din fericire, acest tipar nu este inevitabil. Parenting-ul eficient îi poate feri pe copii de efectele unui SSE inferior. Intervențiile în familie, care reduc conflictele și furia din familie și sporesc coeziunea și legăturile afective sunt deosebit de benefice (Repetti, Taylor & Seeman, 2002). Într-un studiu reprezentativ la nivel național (SUA) pe 21 260 de copii de 6 ani, nu atât venitul mic, cât greutățile materiale – hrana insuficientă, instabilitatea locuinței și îngrijirile medicale inadecvate – erau cele care determinau stresul părinților. Acest lucru influența, la rândul lui, cât de mult timp, bani și energie investeau aceștia în dezvoltarea copiilor lor și cum se purtau cu ei; iar acești factori constituiau predictorii ai abilităților cognitive și ai competenței sociale și emoționale ale copiilor. Familiile care reușeau, în ciuda sărăciei, să-și acopere nevoile de bază nu prezentau acest tipar.

Statutul socio-economic superior este un predictor important al succesului școlar, potrivit unui studiu privind competența matematică a elevilor de 15 ani din 20 de țări cu venit relativ ridicat (Hampden-Thompson & Johnston, 2006).

Într-un studiu reprezentativ la nivel național pe copii care au intrat în clasa pregătitoare în 1998, distanța între rezultatele elevilor avantajați și cele ale elevilor dezavantajați a crescut în primii patru ani de școlarizare (Rathbun, West & Germino-Hausken, 2004). Vacanța de vară contribuie la acest decalaj, din cauza diferențelor în ceea ce privește mediul familial tipic și experiențele de învățare de peste vară ale copiilor. Copiii din familii cu venit mic nu compensează acest decalaj, care, potrivit unui studiu longitudinal pe școlari din Baltimore, explică în mod substanțial diferențele în privința rezultatelor la liceu, a absolvirii liceului și a înscrierii la facultate (Alexander, Entwisle și Olson, 2007).

Peste jumătate din populația lumii (53%) trăiește din mai puțin de doi dolari pe zi, suma standard internațională pentru sărăcie (Biroul de Statistici privind Populația, 2006). În SUA, unde pragul sărăciei variază în funcție de mărimea și componența familiei, circa 36, 5 milioane de oameni, adică 12,3% din populație, aveau în 2006, un venit sub media sărăciei .

În Școala Gimnazială „Traian Dârjan”, **mediul social** de proveniență al elevilor se degradează pe măsură ce situația economică a majorității populației devine mai grea. Elevii provin atât din familii obișnuite din cartierul Someșeni, cu o sursă sau două

de venit *mediu/mic* în familie, pentru 4 - 10 membri, cât și din familii rrome cu domiciliul în Pata Rât. În majoritatea familiilor, cel puțin unul dintre părinți este muncitor, șomer sau lucrează "la negru". Starea materială din ce în ce mai precară a familiilor, dezinteresul acestora pentru actul educațional, apartenența copiilor la comunitățile de rromi, precum și lipsa unei legislații care să oblige familia să-și trimită copiii la școală, au făcut ca fenomenul absenteismului și cazurilor de abandon școlar să ia amploare, cu toate eforturile și demersurile întreprinse de școală în acest sens. Atitudinea părinților față de educația copiilor este rezervată, mentalitatea este aceea că școala este la dispoziția familiei, că nu poate aduce atingere drepturilor de orice fel ale copilului, iar acesta este absolvit de orice obligație, inclusiv aceea pentru care se află în școală – educația. De asemenea, nivelul educațional al părinților elevilor din clasele 0-VIII este scăzut.

Sub impactul mai multor factori, Școala Gimnazială "T. Dârjan" a devenit o școală segregată, având o proporție mai mare decât jumătate de elevi auto-declarați de etnie romă.

Faptul că și în anul școlar 2015-2016, cu foarte puține excepții, starea de fapt continuă să persiste, denotă că, în cel mai bun caz s-a reușit găsirea unor soluții cu privire la continuarea școlarizării acelor copii în școlile mixte din oraș care aparțin comunității recent mutate în Pata Rât (evacuate de pe strada Coastei). Totodată, nu sunt puse în mișcare mecanisme care să asigure accesul copiilor din celelalte comunități ale zonei Pata Rât la școlile din oraș precum și să reconfigureze Școala Gimnazială "T. Dârjan" ca unitate de învățământ care școlarizează copii de diverse etnii și cu statut social diferit din cartierul Someșeni.

Consecințele traiului într-o zonă segregată, izolată și poluată, precum și în condițiile unei locuiri precare și ale nesiguranței sociale, se manifestă și în frecvența școlară scăzută, cea din urmă având cauze care nu se pot soluționa doar prin programe educaționale pe perioade determinate.

SELF KIT (SOCIAL EMOTIONAL LEARNING FACILITATOR) este un program de consiliere psihologică și educațională care își propune ca obiectiv major *dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale copiilor*. Programul a fost proiectat și elaborat în raport cu particularitățile curriculare și culturale ale mediului educațional românesc. Programul SELF KIT este expresia cunoștințelor și a expertizei pe care autorii săi (un colectiv de psihologi și pedagogi clujeni cu angajament cognitiv-comportamental, colectiv coordonat de profesor universitar Adrian Opre) le-au dobândit în procesele de adaptare și derulare a programelor clasice EREC (Educație Rațional Emotivă și Comportamentală) elaborate în alte contexte socio-culturale.

SELF KIT a fost proiectat și structurat în raport cu principalele emoții disfuncționale pentru care autorii săi au determinat o incidență crescută în mediul educațional românesc: *anxietate (frică), depresie (tristețe intensă), furie, rușine, vină, gelozie, sentimente de rănire*. Pentru fiecare din aceste emoții nesănătoase și comportamentele asociate lor, autorii au elaborat unul sau mai multe *module de intervenție*. Un modul este alcătuit din următoarele componente: *o poveste (elementul central al modulului), una sau mai multe activități, poezii, cântece, ghicitori, rebus, jocuri și cel puțin o secvență formativă ce relaționează pregătirea academică cu cea socio-emoțională inclusă într-o mini-enciclopedie*.

De asemenea, pachetul conține o scală de evaluare a emoțiilor disfuncționale (SED), pe care am utilizat-o în cercetarea de față.

Componentele pachetului SELF KIT sunt:

1. Lumea lui Self. Povești pentru dezvoltarea socio-emoțională a copiilor
2. Caiet de activități I: Activități și recomandări pentru consilieri
3. Caiet de activități II: Fișe de lucru pentru copii
4. Cufărul magic: Povești cu tâlc; Jocuri cu gânduri și emoții

În perioada februarie-iunie 2016, în Școala Gimnazială „Traian Dârjan” a fost derulată o cercetare care a vizat un număr de 25 de elevi.

Obiectivul general al cercetării a fost evaluarea eficienței Programului SELF KIT asupra frecvenței de apariție a emoțiilor disfuncționale ale unui grup de elevi cu vârste între 7-10 ani proveniți din medii defavorizate (mediu urban și mediu rural), atât etnici rromi, cât și români.

Evaluarea se referă la identificarea plusului de eficiență pe care îl poate aduce intervenția specifică SELF KIT, îmbunătățiri care țin de diminuarea problemelor emoționale și comportamentale la elevii aflați la vârsta copilăriei mijlocii (a frecvenței emoțiilor disfuncționale măsurate cu scala SED și a modificării unor comportamente, cogniții, reacții emoționale și a capacității de autoreglare măsurate cu TMCQ - *The Temperament in Middle Childhood Questionnaire*).

Studiul pilot își propune dezvoltarea unor competențe sociale și emoționale ale elevilor prin aplicarea unor secvențe modulare de educație psihologică, în vederea însușirii unor abilităților de autoreglare emoțională (autocontrol emoțional) și comportamental.

Obiectivele specifice au fost:

1. Identificarea elevilor cu probleme sociale și emoționale din clasele primare
2. Efectuarea unui studiu pilot prin aplicarea Programului SELF KIT
3. Evaluarea frecvenței de apariție a emoțiilor disfuncționale înainte și după intervenție (aplicarea programului SELFKIT individual) pentru un grup de elevi

În perioada februarie-iunie 2016 s-a aplicat, individual, o secvență din programul SELF KIT, pentru 5 elevi din grupul de 25 de participanți la cercetare (1 întâlnire/săptămână).

Copiilor li s-a citit, individual, câte o poveste terapeutică din volumul „LUMEA LUI SELF. Magia gândurilor bune. Povești pentru dezvoltarea socio-emoțională a copiilor” corespunzătoare emoției negative disfuncționale identificate, după care au urmat discuțiile individuale și completarea fișelor de lucru de către elevi din Caietul de activități II (fișe de lucru pentru copii).

După aplicarea programului SELF KIT, copiii au fost reevaluați cu scala SED de către consilierul școlar.

S-a observat o diminuare a frecvenței apariției emoțiilor disfuncționale, respectiv o diminuare a comportamentelor ce descriu aceste emoții negative disfuncționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Alexander, K.L., Entwisle, D.R., & Dauber, S.L. (1993). First-grade classroom behavior: Its short- and long-term consequences for school performance. *Child Development*, 64, 801-814, SUA.
2. Alexander, K.L., Entwisle, D.R., & Olson, L.S. (2007). Lasting consequences of the summer learning gap. *American Sociological Review*, 72, 167-180, SUA.
3. Brody, G.H., Kim, S., Murry, V.M. & Brown, A.C. (2004). Protective longitudinal paths linking child competence to behavioral problems among African American siblings. *Child Development*, 75, 455-467, SUA.
4. Cole, P.M., Bruschi, C. J., & Tamang, B. L. (2002). Cultural differences in children's emotional reactions to difficult situations. *Child Development*. 73(3), 983-996, SUA.
5. Evans, G.W. (2004). The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, 59, 77-92, SUA.
6. Hampden-Thompson, G., & Johnston, J. S. (2006). *Variation in the relationship between nonschool factors and student achievement on international assessments* (NCES 2006 – 014). Washington D.C.: U. S. Department of Education, National Center for Education Statistics, SUA.
7. Hamre, B.K., Pianta, R.C. (2005). Can instructional and emotional support in the first-grade classroom make a difference for children at risk of school failure? *Child Development*, 76, 949-967, SUA.
8. Papalia, D. E., Olds Wendkos, S., Duskin Feldman, R. D. (2010). *Dezvoltarea umană*, Editura Trei, București, România.
9. Rathbun, A., West, J., & Germino-Hausken, E. (2004). *From kindergarten through third grade: Children's beginning school experiences* (NCES 2004-007). Washington, DC; National Center for Education Statistics, SUA.
10. Repetti, R. L., Taylor, S. E. & Seeman, T. S. (2002). Risky families: Family social environments and the mental and physical health of the offspring. *Psychological Bulletin*. 128(2), 330-336, SUA.
11. Vincze, E., Harbula, H., Magyiari, N. (2016), ROMEDIN – educație pentru incluziune și dreptate socială, Ed. Fundației Desire, România.

